

әдебиеті бар. Сондықтан да қазақ ауыз әдебиетіне жалпы өзге халықтарда болған ауыз әдебиет тұрғысынан қарап, баға беруге болмайды. Әрі қазақтың шығарушылары (авторы) сақталған поэзиясын ауыз әдебиеті деп атаудан қашуға да болмайды» деген тұжырым жасайды.

Ғалымның пікірі бойынша, қазақ поэзиясының бастауын жалпыхалықтық ауқымдағы идеяларды көтеретін, халықтың басын біріктіретін идеялар негізінде туындаған мұралардан, сондай мұралар туындаған дәуірден іздеген жөн. Осы негізде ол: «Қазақ поэзиясы (әдебиеті) деген бір тарихи категорияның басталуын жеке, кездейсоқ фактілермен шешуге, дәлелдеуге болмайды. Бір халықтың әдебиеті-тарихының басталуын халық тарихына бейтарап болған шығармалардан іздемей, сол әдебиеттің халықтың тарихи тағдырына қатысы тұрғысынан келіп іздеу керек. Бірнеше ақын мен олардың өлеңдерінің жиынтығы (мейлі, ол сол халықтың қалыптасуымен тұтас келіп жатсын) белгілі бір әдебиеттің басы болып табылмайды, белгілі бір халықтың қалыптасу процесі тұсында осы тарихи мәселеге үндескен шығарма ғана әдебиеттің басы болып табылады» деген қорытындыға келеді. Сөйтіп, ғалым қазақ халық әдебиетінің, қазақ поэзиясының басын қазақтың азаматтық поэзиясынан іздеудің қажеттігін негіздейді.

Қорытып айтар болсақ, ғалым өзінің зерттеулерінде, баспадан шыққан төрт кітабында тіл мен әдебиеттің ортақ нысаны болып табылатын көркем әдеби тілдің алуан түрлі, көкейтесті мәселелерін зерделейді. Қазақ халқының тарихи поэтикасын жасаудың жолдарын көрсетеді, оның тарихи көздерін, тұма бастауларын ашады. Болашақ ізденушілерге қажетті зерттеу алаңдарын дайындайды. Аз ғана ғұмыр жасында елі үшін еңбек етіп, көп іс тындырған азамат ағаның, саңлақ ғалымның жазған зерттемелері әлі талай ұрпақтың қажетіне асары сөзсіз. Ғалымның хаты өлмейді! Оның ғылымда жасаған істері қазақ тілімен, қазақ халқымен бірге мәңгі жасай бермек!

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- [1] Махамбет тілінің сөздігі. – Алматы: «Арыс», 2012. – 360 б.
- [2] Өмірәлиев Қ. XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. Алматы: Ғылым, 1976. – 270 б.
- [3] Ертедегі қазақ әдебиеті хрестоматиясы. – Алматы, 1967. – 101 б.

МРНТИ16.21.31

Б.Момынова

Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері, филология ғылымдарының докторы, профессор
Алматы, Қазақстан

«ҚАЗАҚ» ГАЗЕТІ – ТӨТЕ ЖАЗУ СЫНАЛҒАН АЛҒАШҚЫ БАСЫЛЫМ

Аннотация. Норма – қарама-қайшылықтары көп жалпытілдік категория. Жазуда норма қатаң сақталуы тиіс, жазып отырған адам мен сөйлеп тұрған адамның діттемі екі түрлі болады, жазуда тиімділікті сақтау үнемі жадта тұрса, сөйлеу кезінде этностық ерекше белгілер анық көрінеді екен. Мақалада Байтұрсынұлы феномені аталған төте жазудың ерекшеліктері туралы айтылады.

Тірек сөздер: жазу, жазу үлгісі, емле, жазу тарихы, фразография, логография, морфемография, фонография, дыбыстық жазу, арабнегізді қазақ жазуы, грамматология, графика, газет, таңба, дауысты, дауыссыз дыбыстар, харакат, әліпби, консонантты әліпби, квазиәліпби, шағатай жазуы, төте жазу т.б.

Б.Момынова

главный научный сотрудник Института языкознания имени
Ахмета Байтурсынулы, доктор филологических наук, профессор
Алматы, Казахстан

ГАЗЕТА «КАЗАХ» – ПЕРВОЕ ИЗДАНИЕ, КРИТИКОВАВШЕЕ ПРЯМОЕ НАПИСАНИЕ

Аннотация. Норма – это общеязыковая категория с множеством противоречий. Норма должна строго соблюдаться в письменной форме: человек, который пишет, и человек, который говорит, – это два разных человека; и в речи отчетливо проявляются этносные характерные черты. В статье рассказывается об особенностях этого прямого написания, феномена Байтурсынулы.

Ключевые слова: письмо, образец письма, орфография, история письма, фразеография, логография, морфемография, фонография, звуковое письмо, казахская письменность на основе арабского языка, грамматика, графика, газета, символ, гласные, согласные звуки, алфавит, консонантный алфавит, квази-алфавит, чагатайское письмо, прямое написание.

В.Момынова

Chief Researcher of the Institute of Linguistics named after Akhmet
Baitursynuly, Doctor of philological sciences, professor
Almaty, Kazakhstan

THE NEWSPAPER "KAZAKH" - THE FIRST PUBLICATION THAT CRITICIZED THE DIRECT WRITING

Annotation. Norm is a general language category with many contradictions. The norm must be strictly observed in writing, the person who writes and the person who speaks are two different people; and the speech clearly shows ethnic characteristics. The article tells about the peculiarities of Baitursynuly's phenomenon of direct writing.

Keywords: writing, writing pattern, spelling, writing history, phraseography, logography, morphemography, phonography, sound recording, Arabic-based Kazakh writing, grammar, graphics, newspaper, symbol, vowels, consonant sounds, alphabet, consonant alphabet, quasi-alphabet, Chagatai writing, direct writing.

Кез келген әлеуметтік ортада сол ортаның ауызша айтуы-сөйлеуі мен жазуында басшылыққа алатын екі норма болады, ол – орфографиялық және орфоэпиялық нормалар. Норма – қарама-қайшылықтары көп жалпытілдік категория. Жазуда норма қатаң сақталуы тиіс, жазып отырған адам мен сөйлеп тұрған адамның діттемі екі түрлі болады, *жазуда тиімділікті сақтау үнемі жадта тұрса, сөйлеу кезінде этностық ерекше белгілер анық көрінеді екен.* Ежелгі дүниеден бермен адамзат тарихында жазулар жүйесі жасалды. Олар: пиктограмма, идеограмма (таңбалық жазу немесе бір таңбаның жеке бір сөзді білдіруі); буындық және дыбыстық жазу. Жазуды типтеудің енді бір принципіне сәйкес жазудың бес түрі аталады: «1) **фразография** – ең көне жазу түрі, символдық және таңбалар түрімен тұтас хабарламаларды жеткізу, бұл жазу кезінде хабарларламалар жеке сөздерге бөлінбейді. Ал таңбалар фразограммалар деп аталған; 2) **логография** – графикалық логограмма деп аталатын таңбалар жеке сөздерді жеткізу қызметін атқарады; 3) **морфемография** – логография негізінде пайда болған жазу түрі, графикалық таңбалармен морфеманы, яғни ең кіші мағыналық бөлшекті таңбалайды (морфемограммалар); 4) **силлабография**, немесе буындық жазу, мұндағы силлабограммалар жекелеген буындарды білдіреді; 5) **фонография (фонемография)**, дыбыстық жазу, фонеграммалар типтік дыбыс түрлері ретінде фонемаларды таңбалайтын графикаларды білдіреді. Грамматолог-теоретик И.Е.Гельб жазу эволюциясын мынадай кезеңдерге бөледі: жазу алдындағы дәуір, оған өте көне шартты таңбаларды қамтитын семасиография, пиктография және қарабайыр идеография жатқызылады; жазу дәуіріне фонография жатқызылады. Фонография әртүрмен көрінеді: а) сөз-буын жазу; б) буын жазу; в) әріптік жазу. Ал әріптік-дыбыстық жазу – дүние елдері үшін ыңғайлы жазу түрі. Бұл жазудың негізгі ерекшелігі таңбалар санының аздығында, бірақ дыбысты мейлінше дәл жеткізеді деп саналуында. Бұл

жазу түрінде 20-дан 40-қа дейін таңбалар болады, бүгінгі күні бұл жазу «жеке фонема – жеке графема» принципінен көрінеді.

Қазақ жазуы тарихында арабнегізді ескі қазақ жазуы ертеректе пайдаланылды, мұсылмандықпен бірге енген бұл жазу квазиәліпбилік сипатты еді, өйткені онда дауыссыз дыбыстардың таңбалануына басымдық берілді, ол көбінесе **консонантты әліпби** деп аталады. Араб жазуы оңнан солға қарай жазылады, онда 28 таңба болды. Әрбір таңба бір дауыссыз дыбысқа арналған. Дауысты дыбыстарды әріптердің асты-үстінен жазылатын арнайы диакритикалық таңбалармен белгілеген. Мысал ретінде шағатай тілді жазбадан алынған мына сөздерді келтіруге болады: **ملا ميكاي** және бұл мысалдар әріптерден бөлек қосымша таңбалардың, мысалы **گ** болғанын көрсетеді. Бұлар әріп таңбалардың үстіне орналасқан. Араб тіліндегі дауыстылар ұзын және қысқа болып бөлінетіндіктен, кейбір дауыссыз дыбыс таңбалары жазу кезінде созылық дауыстыларды таңбалау мақсатында пайдаланылған. Қысқа дауыссыздар қосымша харакаттар арқылы жазылған. Дауысты дыбыстардың қалай оқылуы көп ретте оқушының білімі мен түсінігіне байланысты болған-сынды. Ал «а», «и», «у» дауысты дыбыстарына мына сөздегідей **حَرَكَاتٌ** жеке таңбалар арналған. Бірақ осы үш таңба өзге де ұқсас дыбыстарды таңбалауда да пайдаланылады, «а» *к, г* дауыссыздарымен тіркесіп келгенде немесе сөз ішінде аталған дыбыс бар сөздерде **ә**-ні таңбалады. Ал **ي** әрпі «суқун» таңбасымен бірге мысалы, (**بَيْتٌ** [бейт сөзінде]) **е**-ні таңбалаған, «ы» анық естілетін дифтонг-буындарда жуан естілетін дауыссыз дыбыстармен келгенде **ы** - ны таңбалаған. Сондай-ақ дыбыс жуан естілетін дауыссыздар тіркесіп, «...и» дыбысы жуан естілетін дауыссыз дыбыстармен келіп, (мысалы, **طِفْلٌ** [тыфль сөзіндегідей]) жекелеген сөздерде **ط** әрпі жуан естілетін дауыссыз «т»-ны таңбалайды. «У» дыбысы классикалық араб тілінде өзгеріссіз қолданылады, бірақ кейде диалектілік сөздерде «о»-ны таңбалаған. Осы 3 дауысты дыбыс белгіленімдерінен (харакат, сүкүн, фатха) бөлек олардың 3 айырым түрлері бар. Оларды «танвин» (**تَنْوِينٌ**) деп атайды. «Сүкүн»-нің үш түрі бар, бірі – дауыссыз дыбыстың жоғын білдіреді, «шадда» белгісі – дауыссыз дыбыстың қосарланып тұрғанын көрсетеді, «хамза» – екі дауысты дыбысты бір-бірінен ажыратады. Ескі араб графикасы неге көңілден шықпады? Ескі араб графикасының кемшіліктері ретінде өткен ғасыр басында қазақ зиялылары: бір дыбыстың сөздің басы, ортасы, аяғында бірнеше түрлі таңбалануын; оңнан солға жазудың қиындығын; оңнан жазып келе жатып цифрларды солға қарай жазу қажеттілігін; нотаны араб қарпімен жазудың ыңғайсыздығын; болашақта техника мен ғылыми кітаптардың латын тілді болатындығын; араб алфавитінің шығыны көптігін, т.б. фактілерді келтірді және саяси себеп те болғаны белгілі. Осы кемшіліктер анығырақ байқау үшін XVII-XIII ғасырлардағы қазақ сұлтандарының Чиң патшалығына, әкімшіліктеріне, әртүрлі аймақтағы басқарушыларға жазған хаттарын

қазақтың ескі мұралары ретінде алып, зерттеп, талдап, «қазақтың ескі жазба әдеби тілі» болған деген пікірді айтып жүрген Пекин Орталық ұлттар университетінің доценті Д.Әбділәшімұлының кітабынан алынған үзінділерді келтіріп көрелік. Бұл үзінділердің шағатай жазуының және сол тұстардағы емлелік ерекшеліктерді көрсетуде көмегі тиеді:

ۇلى

جوڭگو ءبىرىنىشى تارىخىي مۇراعاتىندا ساقتالغان قازاقشا قۇجاتتار

Жұңго 1-тарихи мұрағатында сақталған қазақша құжаттар

122-бет

122-бет

وڭ قانات قۇجات 9 (جەرگىلىكتى اكنمىشلىككە)

Оң қанат құжат 9 (жергілікті әкімшілікке)

چيانلۇڭنىڭ 38-جىلى 7-ايدا (1773-جىلى 18-تامىزدان 15-قىركۇيەككە دەيىن) ىلە

گەنارالى مالىمدەمە تۆرتسىمەن بىرگە جولدانعان ابىلپەيز ۋاڭنىڭ خاتى.

Чианлұңның 38-жылы 7-айда (1773 жылы 18-тамыздан 15-

қыркүйекке дейін) Іле генералы мәлімдемесімен бірге

жолданған Әбілпейіз уаңның хаты.

«Көшірме нұсқа» (микрофильм) 99:3414-3415 «Каталогқа

кіргізілмеген»

Түпнұсқалық жазылуы қазіргі әліпбимен:

Ілені плб тұрған Жаң Жуң. Амбұндарға Абұлфайз уаңдың доғай салам. Сөз бұ ким, Жочы билә барған моламны Жочы сизгә билдирген икән, Ғұлжаға кіргізб сауда қылдырай деп. Йарлық қылған икәнсіз. Жочыны қайныға ібәрәйін деп, өз малымны молланы Жочыға керәклік ізсларны сода қыл деп ибәрдім. Иарлықғыңызны екі қылмай, саудасына иақшы қылдырыб ибәрсәңіз көңлүм әлбәттә ... Ошбұр. Бұ ибәрген кишиләримні Ғұлжаға кіркөзіп албатта-албатта иақшы саудасы қылдүрүү, мұлла, Мекәй екі кіші, екі қошчысы бірлә бұ төрт кіші. Бұ ибәрген мәлім төрт ат, иүз елік иылқы. Абұлфайз уаңдын Жаң Жұң, анбынға екі ат. Мһөр

Абұ ал-Файз Баһадур Сұлтан

Қазақшасы, қазіргі нормаға келтірілгені:

Ілені билеп тұрған генерал, амбандарға Әбілпейіз уаңнан дұғай сәлем. Айтпақшым мынау: Жошы өзімен бірге барған молдамды Құлжаға, кіргізіп сауда жасат деп сізге айтқан екен, соған жарлық жіберіпсіз. Жошыны қайнына жіберейін деп, молдаға өз малымды айдатып, Жошыға керекті заттарды саудалап кел деп аттандырдым. Жарлығыңызды екі етпей, жақсы саудаластырып жіберсеңіз, әрине, көңілім жай табар. Бұл жіберген кісілерімді Құлжаға кіргізіп, сөзсіз жақсы саудаластырыңыз. Молда, Мекей екі кісі, екі қосшысымен төрт

кісі. Бұл жіберген малым – төрт ат, жүз елу жылқы. Әбілпейіз уаңнан
генерал, амбандарға екі ат.
Мөр. Әбілпейіз Баһадүр Сұлтан

ملا ميکاي ايگي кейбір сөздердегі қарамен ерекшеленген әріптер жоғарыда айтылған қосымша белгіленімдер болғанын білдіреді. Бұл белгіленімдер таңбалардың үстіне орналасқан.

Амбанға қазақ тәжі Бофыдін хат Тұтұқ. Қарбаш дегән бір қазақ жайырдақы уаң, **мұалда бір туғаны** бар икән. Сіз Хебә амбанының иарлығы білән оны жолғаштұрсыңыз, сізгә білдүрәмін Чиілүңның еллік төртінчі иылы -----(қолмен сызылып тасталған)

мөр
Боф Мұхаммад Баһадүр Сұлтан

Муалда, туғаны сияқты сөздердегі «ұ» таңбасы «у» дыбысын таңбалап тұр. Бірақ *Иуңбау* сияқты сөздерде «у» жалғыз әріппен таңбаланады. Яғни ескі жазуда *и, у* дыбыстары жартылай дауыстыларға жатқызылғандықтан, кейіннен осы жазу дәстүрі, ескі шағатайлық үлгінің А.Байтұрсынұлы бас шығарушы болған «Қазақ» газетінде де мүмкіндігінше сақталуына мәжбүрлеген.

«Қазақ даласында пайдаланылған келесі жазу түрі – **төте жазу**. А.Байтұрсынұлының төте жазуы оны «қазақ жазуының реформаторы» атандырды» [1]. А.Байтұрсынұлы араб графикасына негізделген қазақ алфавитін түрлендірді. «Ол түрлендірген алфавитті белгілі түрколог Е.Д.Поливанов ұлы жаңалықтардың қатарына жатқызды. Н.Ф.Яковлев, К.Менгес, Б.Комри сияқты шетелдік ғалымдар «Байтұрсынов алфавитінің» жетілген алфавит екенін мойындады» [2]. Орыс ғалымдары алфавиттің құндылығын: «...нельзя не отметить, что не получивший высшего образования и лишь к концу своей активной деятельности установивший контакт с русскими языковедами Байтурсунов смог встать вровень с передовой наукой», – деп бағалады [3,185-б.].

А.Байтұрсынұлының төте жазуында 24 әріп, бір дәйекші болды.

Осы мақалада шартты түрде «Қазақ» газетіндегі төте жазу – **ескі төте** деп алынды. Ескі төте жазуда кездесетін ескі араб жазуына тән (шағатайлық) таңбаларды анықтау қажет. Ондай таңбалар *خ - х, غ - ғ* дыбыстарын таңбалауда кездесті. Сонымен қатар емлелік ерекшелік ретінде *у-дың «ұу»* (нақты жазуда «ұұ») түрінде таңбаланғанын, бірақ жоғарыда шағатай тіліндегі мәтіннен келтірілген үзіндіде ескі шағатайлық үлгіде осы қосар таңбалардың қолданылмағанын да атап өту керек: *موالدا بر توغانى*.

«Қазақ» газетінде ескі шағатайлық *خ - х, غ - ғ* дыбыстары таңбаланған. Төте жазу қаншама қазақ тілінің табиғи дыбыстық жүйесін толық қамтыды, жазуда сақтады дегенімізбен, сол ескі араб жазуы дәстүрінің, шағатайлық жазу дәстүрінің, квазиәліпбиліктің әлі беріктігі байқалады.

«Қазақ» газетінен алынған мәтіннен үзінді келтіріп отырмыз. Бұл үзінді бойынша талдау тек «ы» дыбысына қатысты жүргізіледі:

آی جارمنان آرتق تاتاردنیاسندا قايناغان مفتی لك مسئلهسى چچلدى. پېتروگرادا آھوندى صفا بايزيدوف حكومت طرفینان مفتی سايلانغان ضبیری ءبلندی.
اوتكهن ءاس سناؤغا اوڭاى.

اھندى ءاس ءاوندى، اوكنچدھن فايدا جوق. براق كھلھچھك ءۇچن بۇل باريمزگھ ءبر جاقسى ساباق بولدى.

Кирилшеге түсірілген жазу түрі:

Аы жармнан артқ татар дниаснда қайнаған мфтлк мсылесы чечлді. Петроград ахонды мфа байзидоф хкомт тарфинан мфт сайланған хбры блінді.

Өткен с снауға оңаы.

Енді с өтді өкнчден файда жоқ. (М.Д. (4, №144, 1915 жл, сембе ауғост 8. 144 номр).

Айтылу нормасына сай немесе оқилуға сай кирилшеге түсірілген түрі:

Ай жармнан артқ татар дниаснда қайнаған мфтлк мсылесы чечлді. Петроград ахонды мфа байзидоф хкомт тарфинан мфт сайланған хбры блінді.

Өткен с снауға оңай.

Енді іс өтді өкнчден файда жоқ. (М.Д. (№144, 1915 жл, сембе ауғост 8. 144 номр).

Енді осы мәтінге сүйене отырып, таңбалық және кейбір емлелік ерекшеліктерге тоқталуға болады: «...Ы» – жазылған жерлерде бұл дыбыс кейде *ы/і*, кейде *и/й*, кейде бірінші және екінші буында сөз басында «е» болып, көбінесе сөздің соңында **ай**, **ей** буыны немесе «и» дыбысы келуге тиісті жерлерде **«аы»** буыны, **«еі»** түрінде жазылады немесе «и» орнына «ы» жазылған (егер сөз жуан болса), «і» жазылған (егер сөз жіңішке болса). Бірақ қазіргі кезде оқығанда **аы** – **ай**, **еі** – **ей** деп оқып жүргенін ескерту керек: бұл жердегі біздің мақсатымыз жазу мен оқудың немесе жазу мен айтылымның екі басқа дүние екеніне назар аударту. Қалай жазылса солай кирилшеге көшіруді мақсат тұтқандықтан, біз жоғарыдағы мәтінде түпнұсқалық жазылу тұлғатын сақтадық. Мысалы, **ноғаы** (соңында «...» *ы* жазылған, *й* деп оқылады), «.....» **қазақдаы** («...» сөз соңында *ы* жазылады, бірақ *й* деп оқылады) «.....» **оңаы** («...» *ы* жазылады, *й* болып оқылады) **чғарғандаы**, **үлескендеі** («...» *ы*, *і* жазылған, *й* болып оқылады), «...» **жаы** (*ы* жазылған, *й* деп оқылады), «...» **аы** (*ы* жазылады, бірақ *й*) болып оқылады. Ескерту керек: **бұл жазуда да қазіргі төтедегідей қысқа «й», ұзын «и» деген жоқ, қазіргі төтеде и/й-ға бір ғана таңба арналған, яғни бір «и» танылады және ол екі и/й-дің де орнына жүреді.**

1915 жылы «Қазақ» газетінде дауыссыз дыбыстарды таңбалаудағы ескі шағатай жазуының квазиәліпбилік сипаты, яғни таңба берілсе де дауыстылардың жазылмауы, ертеден келе жатқан ескі жазу дағдысының әлі

де басымдығын байқатады. Нағыз квазиәліпбилік болмаса да, төте жазуда емле әсерінен квазиәліпбилік белгілер қалыптасқанын жоққа шығару қиын, себебі әр дыбыс бір таңбаға ие болды дегенмен, олар жазуда таңбасынан айрылған. Ал сөздің толық нұсқасы оқылған кездегі инерцияға байланысты болғаны сезіледі, сөйтіп барып, нәтижесінде сөйлем дұрыс оқылып отырған.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

[1] Момынова Б. «Қазақ» газетіндегі қоғамдық-саяси лексика. - Алматы: Арыс, 1997. -131.

[2] Момынова Б. Қазақ әдеби тілінің тарихы. ҚР БЖҒМ грифімен бекітілген. - Алматы: «Қазақ университеті», 2011. -279.

[3] Ашнин Ф.Д., Алпатов В.М., Насилов Д.М. Репрессированная тюркология. - Москва: Восточная литература, 2002. -296.

[4] «Қазақ» газеті, 1915 жыл, № 144.

МРНТИ 16.21.61

А.Алдашева¹, А.Жаңабекова²

¹А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері, филология ғылымдарының докторы, профессор. Алматы, Қазақстан

²А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері, филология ғылымдарының докторы, Қолданбалы лингвистика бөлімінің меңгерушісі
Алматы, Қазақстан

КЕЙБІР КҮРДЕЛІ СӨЗДЕРДІҢ ОРФОГРАФИЯЛАНУЫ

Аннотация. Қазақ орфографиясындағы маңызды мәселелердің бірі – күрделі сын есімдердің жазылуы. Қазіргі жазба нұсқалар күрделі сын есімдердің, оның ішінде заттардың, жан-жануарлардың басты қасиеттеріне, кейбір ерекшеліктеріне байланысты қалыптасқан қатыстық сын есімдердің кейбір топтарының жазылуындағы динамикалық үдерістер туралы мол материал көрсетеді.

Мақалада жылқы түлігінің түр-түсін білдіретін күрделі сын есімдердің орфографиялануы талданады, жазба коммуникациядағы қолданыс жиілігі ескеріле отырып және құрылымдық-семантикалық талдау негізінде олардың орфографиялануын реттеу жөнінде ұсыныстар жасалады.

Тірек сөздер: емле, біріккен сөздер, орфографиялану, бөлек жазылатын сөздер, сын есім, күрделі сөздер, жылқы түсін білдіретін атаулар.